

ZE ZJAWISK WSPÓŁCZESNEGO JĘZYKA CZESKIEGO

Milan Hrdlička

Praha

Hele ho

V různých jazycích existují odlišné způsoby a kontaktné prostředky, jak upoutat pozornost účastníka komunikace, jak se na něho obrátit, jak jej vyzvat, aby se kupř. podíval na určitý denotát apod.

Například ve francouzštině se ve významu *podívej (se)*, *koukni (se)* často užívá rozkazovacího způsobu slovesa *držet (tenir)*, tedy konkrétně *tiens!*, *tenez!*, čili doslova 'drž!', 'držte!'.

Zejména v běžně mluvené češtině je velmi frekventované ono pověstné *hele* (včetně nechvalně známého spojení *hele, vole*), *heleďte* (popř. ještě další varianty jako *helejte se*), kterých se v komunikaci nezdědka užívá ve funkci kontaktního výrazu v kombinaci s dalším slovesem vyjadřujícím vizuální percepci: *Hele, vidíš ten vysoký dům?* *Hele, podívej se na tu krásnou kytku!* *Hele, koukej na toho kluka!* atd.¹, mohou však figurovat i samostatně: *Hele toho mizeru...* aj.

V běžném hovoru často užívaný morfém *hle*², kombinovaný mnohdy s ukazovacími zájmeny (*tenhle, tamhleten* aj.) a příslovci (*tuhle, tadyhle* apod.), vznikl, jak známo, deformací imperativu slovesa *hledět (hled, hledme, hledte)*. Vlastní rozkazovací způsob zmiňovaného slovesa je dnes méně častý, frekventované je snad jen spojení *hledět si svého (hled si svého!)*. Specifické je jeho užití v povelích typu *Přímo hled!* Klesající tendenci užití má rovněž analytický imperativ typu *Hleď se mu omluvit! Hleďte tam být včas!*; známé je přísloví *Darovanému koni na zuby nehleď*.

¹ Není to ovšem vyjádření jediné, kupř. na jižní Moravě (a nejenom tam) se jako ekvivalentu hojně užívá částice *Na!* – tu však nelze zaměňovat s formálně totožnou partikulí (*Na! Nate!*) užívanou v běžné mluvě ve významu 'tady máš/máte; vezmi si/vezměte si; nabídní si/nabídněte si'.

² Upozorňujeme rovněž na dnes již zastaralé *ejhle!* (*Ejhle člověk – Ecce homo*).

Výraz *hele* svůj verbální původ rozhodně nemůže zapřít, a to i v následujících kontextech, na něž bychom zde chtěli stručně upozornit. Předně je možné odlišit již výše naznačené tykání (*hele(d')*) a vykání (*heleďte*), může se navíc užít i se zvrtným zájmenem: *heleď se, heleďte se*.

Dále pak může ztvárnit první osobu čísla množného – *heleme se* – ve významu ‘tak to se na tedy; ale podívejme!’: *Heleme se, kdo by to do něj byl řek?* Setkali jsme se dokonce s užitím tohoto výrazu v první osobě singuláru: *Hele, mámo, hele!* – *No, helim*.

Konečně za třetí výraz *hele* stále zachovává ve sféře neformální komunikace akuzativní vazbu s osobními zájmeny, především se zájmenem třetí osoby singuláru i plurálu maskulin (on), řidčeji s femininem (ona): *Hele ho, chytráka! Hele ji, parádnicí! Hele je, uličníky!* V některých případech se navíc pojí s předložkou *na*: *Hele na ty dárky!*

Výraz *hele* je v současném českém jazyce velmi frekventovaný, v řadě případů lze hovořit až o jeho nadužití. Je proto třeba vymezit mu v komunikaci jak náležité místo (neformálnost, až familiárnost), tak četnost výskytu.

Milan Hrdlička

Praha

Jdu si číst

V některých jazycích, např. ve francouzštině, existuje specifická a hojně užívaná forma vyjádření děje, který se uskuteční s velmi krátkým časovým odstupem po jeho vyslovení. Označuje se termínem blízká budoucnost (*future proche*). Ve zmíněné francouzštině se tvoří pomocí indikativu přítomného slovesa *jít* (*aller*) a infinitivu příslušného slovesa plnovýznamového.

Říká se tedy např. *Je vais lire*, což doslova znamená ‘jdu (si) číst’. Jistou obdobu těchto situací lze spatřovat v angličtině, srov. vyjádření typu *I am going to read*.

Pokud jde o češtinu, nesetkal jsem se doposud v souvislosti s různým možným vyjádřením futura s úvahou o možném výskytu oné ‘blízké budoucnosti’, a to přesto, že se jí v současném českém jazyce běžně užívá: *Jdeme spát. Jdeš si pustit televizi?* atd. Sloveso *jít* totiž v celé řadě případů nevyjadřuje pohyb (přemístění), nýbrž je v zásadě sémanticky prázdné, jeho

původní význam ustupuje do pozadí a ono *verbum* slouží k vyjádření děje, který záhy (velmi brzy) nastane. Je tedy možné spatřovat určitý významový (časový) rozdíl mezi vyjádřeními jako *Jdu si číst* (nyní) a *Půjdu si číst, Budu si číst* (později).

V podobném smyslu se užívá též imperativu slovesa *jít* ve funkci výz-
vové, kdy mluvčí vyzývá (požaduje), aby se dotýčný děj vzápětí realizoval:
Pojďte, půjdeme/pojedeme! Pojď si hrát! atd.

Domnívám se, že by bylo vhodné se touto problematikou dále zabývat
a uvažovat o rozšíření repertoáru vyjádření budoucnosti v češtině o výše
popsaný případ.